

De lammeren

Mustafa Kör
De lammeren
Roman

Achter in dit boek is een verklarende woordenlijst opgenomen

Eerste druk maart 2007
Tweede druk april 2007
Derde, herziene druk mei 2017

© 2017 – Mustafa Kör & Uitgeverij Vrijdag
Jodenstraat 16, 2000 Antwerpen
www.uitgeverijvrijdag.be
info@uitgeverijvrijdag.be

Omslagontwerp: Jurgen Walschot
Vormgeving binnenwerk: theSWitch, Antwerpen
Foto auteur: Eric Sefton

NUR 301
ISBN 978 94 6001 556 4
D/2017/11.676/355

e-boek
ISBN 978 94 6001 570 0

Niets van deze uitgave mag door middel van elektronische of andere middelen, met inbegrip van automatische informatiesystemen, worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wees de man van je belichaming
of belichaam de man die je bent

Mevlânâ Rumi

Voor mijn moeder

INHOUD

DEEL I Kismet

Kiekeboe!	11
Sesam, open u!	17
Ziezie's onthullingen	23
Wolven	31
Een ongewoon verzoek	42
Trekvogels	47
Dede	63
Een oude foto	70
De lammeren	73
The Final Countdown	91
11-05-94	96
Kattenkwaad	101

DEEL II Naar het nieuwe leven

Anatolië	111
Ağabey	117
Ram, leeuw	131
Kattenheks	141
Offerande	155

Vader en zoon | 162
Konya, Mekka der geliefden | 166
Ayşe | 177
Djinn hodja | 185
Poort van de Hoop | 204
Dichterbij dan je slagader | 213

DEEL I

KISMET

Kismet is een stroom, een levensrivier. Hij ombindt die wonderlijke renet, onze bol aarde, als een lint. Dompel je handen in de Kismet, schep je lot en drink hetgeen jóú ten deel valt.

KIEKEBOE!

Het was nog voor mijn tijd, een ochtend in het voorjaar van Anatolië. Wolken schoven als bonsai-eilanden voor de zon. Een landwind stak harmonisch op. Vogels zongen hun liederen, het wemelde klanken uit hun aubade. Binnenkort zouden ze komen, de lammeren, opduikend als opgehoopte parelsnoeren vanachter de heuvels. Heuvels geschminkt in lentekleuren.

Hanen kraaiden toen een slenterige ezel ons huis naderde. Hanen kraaien als ze engelen zien, ezels balken als de duivel opduikt.

‘Sulta-náaa, Sulta-nàaa!’ riep herder Osman vanaf zijn asgrijze ezel. Opgetogen kwam hij aanhobbelen in de ontwakende ochtend. Aan zijn gelaat en ademhaling kon je zien dat hij heuglijk nieuws bracht. Zijn ogen stonden wijd open, als lippen van exotische zoenvissen bewogen zijn neusgaten.

Hij duwde zijn hielen in de flanken van het dier en spoorde het aan tot een hoger tempo. Met zijn linkerhand hield hij zijn baret werktuiglijk vast. Zijn stem weergalmde door het slapende dorp. Her en der slingerde rook uit lemen schoorstenen.

‘Doeoeh, Rüzgar, doeh!’ maande hij zijn lastdier tot vaart. De ezel pruttelde vanachter alsof hij een halve pk was die op bruine bonen bougeerde. Herder Osman en zijn Rüzgar waren een komisch duo in het dorp Ağabey: de vreemde vogel Osman op windhoos Rüzgar. Volgens de dorpingen waren ze beiden domoren, al leek de onderste ezel slimmer dan de bovenste.

Tergend langzaam bewoog Rüzgar zich voort. Zijn kop hing als een versleten pyjama aan een waslijn. Ze naderden hun bestemming aan de rand van het dorp: de witte hoeve met de wijde patio van Sultan ana.

‘Biiisstt!’ beval herder Osman zijn ezel halt te houden. Hij sprong eraf en wierp de kelim die over de zadeltas lag op de grond. Stof waaide op. Rüzgar schrok van de slag en begon te balken.

‘Sssh jongen, sssh,’ klopte herder Osman geruststellend zijn hals. De ezel keek weer onverschillig als altijd, gerafelde oren die erbij hingen als geknakte tulpenbladeren.

Herder Osman had geen familie en bewoonde een hutje in het gebergte dat het dorp omarmde. Sinds jaar en dag was hij herder. Zijn kostbaarste bezit was zijn staf, die hij overal en altijd bij zich droeg. Volgens de een was hij gek, volgens de ander een heilige. Naar verluidt vloog hij uit op zijn Rüzgar, bij volle maan, naar Mekka. Wie zal het zeggen? Geloof, zoals het overmatig vereren van heiligen, en bijgeloof, zoals de sterke neiging om de duistere krachten van djinns te hulp te roepen, ontregelden de waag in het boerendorpje. Ook in deze uithoek van het ondermaanse was het niet anders: als het wringt, zijn mensen simpele wezens; eerbiedwaardige of dienstmaagd. Eerloos besmet men het witste kleed.

’s Winters fungeerde de herder – waar zelden post kwam – ook als postbode. Er waren geen huisnummers, wel twee

officieuze wijken: Op- en Neerwijk, op een achternamid-dag bedacht door de dorpingen omdat het gehucht op de rand van een glooiend dal lag, verspreid als kwartmaan aan de voet van de Goruberg. Als je herder Osman de naam van de geadresseerde op de envelop voorlas, wist hij genoeg. Hij kende het buurtschap in de vallei en de gebergtes in de streek als de zak van zijn vale harembroek: van de dorpsbron tot het met wilgen en acacia’s omringde meer, van de eideloze korenvelden, de boom- en wijngaarden rondom het gehucht, tot de ongerepte steppen en de bergen daarachter.

Voor een warm maal knapte hij klusjes op in de hoes. Tijdens de vastentijd roffelde hij voor de ochtendschemering op zijn davul om de gelovigen te wekken voor het nuttigen van de savur. In ruil voor zijn diensten kreeg hij brood, melk en kleren. Zijn huis was omsloten door kralen van doornstruiken waarin hij de lammeren bijeendreef tot ze oud en sterk genoeg waren om bij de kudde te voegen.

Herder Osman nam de volle zadeltas van de rug van de ezel, bonsde op de grote poort en riep: ‘Sultanàa, mén zen gekome, scheper Osman. Breng moois voor nieuws!’ De lange rij populieren aan weerskanten van de oprit ritselde matineus, zonnestrallen aaiden de voorgevel, anjers en rozen geewden open. De afrikaantjes stonden paraat als welkomstcomité, een moerbeiboom torede centraal op de cour.

Mijn moeder had het geschreeuw gehoord en verscheen op de patio. Ze had vreugdeprikkels in haar hart gevoeld toen ze de stem vanachter de poort herkende.

Een brief! dacht ze onmiddellijk. Godlief, al zijn het twee, drie regels!

Over de tuin heen riep ze terug: ‘Kom, spreek heil, herder Osman!’

Als een verkennend stokstaartje dook Osmans hoofd op vanachter de stenen muur van de tuin. Hij wenkte haar.

‘Kom hierheen Sulta-na, kom!’ riep herder Osman. ‘Mén wil opkome, edoch jammerlijk is mijn situatie, eerloze rakker hier hebt al ganse dag pruilgezicht. Hém vertikke het luistere. As mén hém hier tomeloos laat ziet die ezelskop zènnè sjans schoon en holt spoedwijs richting berg op stal, wállahi. Hém lamlendige zoon van ezel, Rüzgar,’ deed hij zijn beklag over zijn lastdier.

Moeder begreep dat het weer mot was tussen de twee. Ze liet hen even begaan, terwijl in haar binnenste een nieuwsgierig kind huppelde. Opgewonden vroeg ze: ‘Wat is loos, broeder Osman?’

‘Wa zouw zijn. Die leperd!’ wees hij naar de ezel. ‘Hém prakkizere zenne aga gis af te zijn me zènnè pindabrein!’

Osman boog zich voorover naar Rüzgar, zwaaiend met zijn wijsvinger in het uitgestreken droeve gezicht: ‘Gene caprices vriend. Hâsa, gij zal heus nie gaan as paard. Uw schepping is dezen. Als ezel gekomen, als ezel zult gij gaan!’

Rüzgar stond er onbewogen bij, de eentonige pantomime op zijn gezicht sprak boekdelen. Ja ja, ’t zal wel, leek hij te denken en liet een scheet. Enkele vliegen cirkelden al rond zijn kont, gretig loerend naar wat voor zoets uit het hemelse gat hen ten deel zou vallen.

Ondanks het beklag lachte Osman. Heftig gesticulerend, alsof hij kalligrafieën in de lucht schreef, verontschuldigde hij zich.

Hij keerde zich naar mijn moeder, wees naar de zwarte tas in zijn handen en hief hem als een trofee boven zijn hoofd: de gift waarmee hij Sultan ana een hart onder de riem wilde steken in deze sombere dagen van haar leven.

Mijn moeder was nerveus geworden door het gesteg-

gel van die twee snoeshanen. Haar hoofd was bij de zadeltas. Het kind in haar bezweek haast van de spanning. Ze prevelde smeekbedes en blies die naar de boodschapper. Benieuwd liep ze de trappen af. Het kind beukte vanbinnen tegen de wanden van haar lijf: vlug, vlug! Ze haastte zich naar de helgroene poort, de met bloemmotieven versierde toegang tot haar hof. De mussen in de bomen stopten met pikken in de appels en keken naar het tafereel. Sultan ana tilde de sluitpen omhoog, krakend openden de deuren.

‘Spreek heil. Osman, waarom al die heibel zo vroeg in de ochtend?’ Maar ze gaf hem de kans niet te antwoorden en stelde meteen daarop de vraag die ze hem sinds jaar en dag stelde, waar ze hem ook tegenkwam.

‘Is er geen bericht, broeder Osman? Het is een eeuwigheid geleden dat ik nog iets van hem vernam. Heb je goed nagevraagd in Musa’s theehuis?’

Herder Osman grijnsde als een joch met drie bollen Kahramanmaraş-ijs. Vergenoegd over zijn bezorging wachtte hij tot Sultan ana uitgevraagd was. Hij zou eindelijk zijn dank kunnen uiten voor de mantel, die zij hem de voorbije winter had gegeven, toen hij rillend van de kou brandhout voor haar had gehakt.

Bovendien had hij voor haar een bos lindethee meegebracht, bij zijn terugkeer met de kudde geplukt in het zwarte bos. De bescheiden dankbetuiging van herders.

Lichtjes vooroverbuigend bracht hij een ‘Selam aleykum, Sulta-nà’ uit, toen hij het woord kreeg. Vervolgens vertelde hij over het brengen van één uit duizend: een uitverkorene, zulk een schoonheid had het.

‘Wat zeg je me daar allemaal, broeder Osman?’

Het lam, een klein lam had hij meegebracht.

‘Kijk es Sulta-ná, uwe schaap me henna oge hebt gelamerd.’

Sultan ana keek verrast. De gespannen uitdrukking verdween en maakte plaats voor verrukking. De onsamenhangende woorden van deze eigenaardige verlosser druppelden in haar van heimwee verwelkte ziel. Hier had ze op gewacht. Wekenlang was ze ontredderd geweest van al het wachten, de eenzame nachten. Dit nieuws voelde als regen op verdorde tarwevelden. Haar ogen verwijdden zich. De pupillen concentreerden zich op de tas. In haar binnenste welde een vreemd gevoel op. 'Joepie!' riep het kind in haar. De tas verborg frêle leven. Even vergat ze alle leed.

'Zweer het, is het echt? Is het een mooie?' vroeg ze.

Osman pronkte als een trouwe hond met geapporteerde stok.

'Hmm, hmmm,' neuriede en klakte hij trekkebekkend, als had hij een zalige delicatessen op zijn tong.

'Ziet hoe mooi die is.' Hij opende de zadeltas. Een sneeuw wit lammetje keek Sultan ana verweesd aan. Het was een Karaman-lam: de mooiste lammeren van Anatolië.

'O lieve deugd.' Moeder lachte en sloeg haar hand tegen haar dij. 'Moge Allah je streven verlichten, broeder Osman. O mijn God, ik ga je met een pot van de zoetste honing belonen. Wat een mooi lammetje breng je me daar!'

'Manneke, tis ne manneke,' zei herder Osman tevreden.

'O lammetje, mijn lammetje, kom, heb geen kou.' Ze nam het pasgeboren lam in haar armen en borg het in haar schoot, tegen haar ronde buik. Haar buik, die al drie keer bewoond en verlaten was. De vierde en laatste bewoner, ik, zat er toen in. Kiekeboe!

SESAM, OPEN U!

Oude aarde is zij, Sultan ana. Een eenvoudige, doorleefde ziel met prachtige verhalen. Zoveel meegemaakt, zoveel gevoeld. Haar hele leven in de weer geweest als een bij, werkster in alle gelederen. Bedrijvigheid was haar vlucht. De werkethos, het kloppen van haar eeltige handen, ze waren een houvast geworden. IJzer dat werkt, vat geen roest, was haar leuze.

Anatolië, geborgen, warm, beschut als in de baarmoeder, letterlijk de naam van de streek: moedervol, de streek die Sultan ana ontving, bezielde, heeft gevormd en op een dag weer zal opbergen in haar genereuze moederlijf. Ooit was ik ook een kind van die aarde, oftewel, zoals zij me altijd noemde: lammetje.

Het oog is weegschaal en de hand ballast, is mij geleerd. Evenwel, waarheden behoeven geen meettoestellen, het gezicht is een zuivere weergave van de inhoud. Het hare was geboetseerd met animo, een puur, liefdevol gelaat. Ah, die briljanten in haar ogen, die glimlach! Als was het leven een roos zonder doornen. Maar de oude dag klopt alleen noch met lege handen op je deur, zonder ongemak als kompaan en gebrek als gift visiteert ze niet. Al zijn engelen barmhartige bewaarders, mijn moeder gaf me ervan blijk dat ze ook verouderen.

Herfst en het jaareinde, seizoen voor haar komst. Gea-

giteerd kijk ik ernaar uit, wanneer ze vermoeid en beladen mijn oord aandoet.

Ik kus haar naar aarde en meel ruikende hand. Na maanden is ze weer bij me op visite in Maasland.

Als ze me bezoekt, word ik verwend met verhalen. Kleurrijke maar ook treurige verhalen over lieden die zijn gekomen en gegaan in ons leven. Mijn boeken, de surrogaten voor al wat ontbreekt, gaan in de kast als zij er is. Sultan ana, de zoete inval in mijn naar bestaan.

Moeders verhalen stromen in mij als zijrivieren in de Maas. Ik ben de Maas en jullie de zee waarin ik ga uitmonden. We gaan samenvloeien. Luister, het klotst en klatert al, ik stroom. Onze eenwording is nabij. Met al mijn klatergoud, somberheid en vervlogen dromen worden u en ik: wij. Ziedend of elegant meanderend, alle water stroomt en vindt haar zee, zei men. Een oceaan met verborgen schatten op de bodem wacht op ons, geduldig en edel, zoals het de oceaan betaamt.

Moeder wekt kennissen, familie, burens, dieren en geesten uit verre oorden weer tot leven die ze als bollen stuifmeel aan haar lijf heeft meegenomen. Verhalen en emoties dwarrelen neer als de vitrages van populieren bloesems die ik als kind aanschouwde. Toen ik op karmijnrode aarde liep. Toen apathie nog aan mijn dorpel stond. Toen we nog lammeren hadden.

Zelfs mijn arrogante huisgenoot ondergaat een gedaanteverwisseling. Hij die anders ongenaakbaar als een vreemde in en rond mijn huis waart, is niet meer naar buiten te slaan. Met drie sprongen beklimt hij de treden en komt doodgemeedereerd de woonkamer binnen, pedant als een aristocraat. Geen schim te bespeuren van de zwerver die jaren geleden aan mijn deur stond te bedelen. Toch iemand die zijn leven op de rails heeft gekregen.

Hij eist de aandacht terwijl moeder en zoon op zijn Maaslands bijpraten: jatke koffie met smurfenvlaai. Mij negerend sluipt hij door naar moeder om te vleien. Hij schuurt zijn rug en staart langs haar oude benen. Moeders ledematen die onder het juk van een zwaar leven gebogen zijn. De versleten getuigen van haar lijdensweg. Katten voelen zoiets aan. Hij masseert de reuma en artrose, haar gulzige logés die geen gêne kennen. Ik wou dat hij de snee in haar ziel kon helen.

Bij ons eerste treffen tapte hij uit een ander vaatje. Waarom ben ik daar eigenlijk ingetrapt? Moest ik zo nodig aan de voordeur gaan kijken vanwaar dat gejang kwam? Het kan haast niet anders of die kinkel is een bastaard. Waarom moest hij juist mij hebben? Ik was verloren.

Negen levens moederziel alleen voor mijn deur. Ik nam hem op in het donker, de deur op een kier als betrof het een leurder. Hij dakloos, ik haveloos. Hij drenkeling, ik dren-telaar, of andersom, of allebei hetzelfde lot beschoren. Wie redde er wie eigenlijk?

‘Vooruit. Hop! Naar je nest,’ probeerde ik hem te verjagen. Hij gaf geen sjoerge, slechts die deerlijke blik. Ik slaakte de zucht van de krekkel met gesprongen snaren, bekeek hem eens wat beter, begon te twijfelen. Was hij ook verloren, getraumatiseerd of vervreemd uit het nest? Smachtte hij naar dat beetje warmte, een kopje melk? ‘Neem hem, neem hem!’ popelde Sesam, geheel naar zijn aard. O wee Sesam, de eigenwijze bonte piet in de volière van mijn bast – kreeg ik zijn kuren, zijn honger maar eens gestild. Sesam, de souffleur van mijn tragiek.

Het was stil op straat. Zijn gejammer, alsof het pijn had. Ik keek rond, bedachtzaam als de sluikstorter. Gelig beschenken de straatlichten het wegdek van de Heirbaan, genoemd

naar een ooit door de kern van Grimdorp, het gehucht dat ik mijn thuis weet, gepasseerde Romeinse troepen. Heir is een verouderde term voor leger, zo leerde ik van Lei, mijn eigenaardige buurman.

‘Alles verandert en gaat vroeg of laat ook voorbij, dus waarom zou ik een uitzondering op de regel zijn?’ zei Lei op een van die avonden, tijdens ons conversatie-uur over gezondheid en vergankelijkheid. Zo nuchter als maar kon vertelde de oude man en dronk van zijn geliefde thee. Ik was het toen oneens met hem, maar zweeg verder. Ik hoorde hem graag vertellen, over vroeger, de gemeenschap, de oorlog, de kerk, de liefde. Lei had me een leven geleefd!

Zijn vijftien minutes of fame: een nationaal tv-moment ter ere van Marie-José, een van ’s lands tien oudste burgers. God hebbe haar ziel, vlak voor de millenniumwisseling liet Marie-José (Joséke) de geest. Honderdenacht werd de schat. Het was een memorabele dag. Lei speelde foutloos op het orgel bij haar uitvaart: *Ik sta voor U in leegte en gemis*. Mijn anjers rusten op haar graf.

Lei kon alles zo eenvoudig maken, het had iets vredigs. Hij nam het allemaal niet zo serieus. Bovenal bewonderde ik hem, om zijn ijver, zijn lef. Lei laafde je door enkel bij je te zijn. Altijd een mop of twee bij de hand, en maar lachen. Ondanks de grote vragen. Het is niet gelogen als ik zeg dat ik uitkeek naar zijn bezoeken. De opa die ik niet had.

Wanneer hij vertrok, viel een drukkende stilte en begonnen mollen te woelen in mijn hoofd. Ongediertes die door mijn ‘espritvolle’ vriend Özgür noch door neef Serdar verdelgd konden worden, al was hun beroep muizenvanger en strooiden ze royaal gif over mijn akkers. Dan speelde Sesam op: vervlogen tijden, aronskelken ogen, de jaren van onschuld, mirages in mijn woestijn. Doorgaans ging ik dan

een ommetje maken en belandde bij die andere zielenlaver, de Maas.

Nadat ik de leeftijd bereikt had om ’s avonds wandel- of fietstochten te maken, trok ik door het dorp. Gewoonlijk eindigde mijn rit aan de Maas, waar ik een sigaret opstak. Aan zijn oevers inhaleerde ik de herinneringen oproepende rook tot in de spelonken van mijn geest – de vredespijp tussen mij en Sesam. De rivier, mijn vriend, zijn zilte geur, zijn windvlagen, ze neurieden vertroostende rijmpjes voor me. Naar Grimdorp, waar niet langer jeugd, vertier of werk te vinden viel, kwam je om rustig te wonen, deftig te sterven, niet om te leven. Grimdorp was mijn tranendal van ordentelijke, alledaagse, wonderlijke wezens. Je passeerde het als de rivier: fluks.

Zijn blik deed het hem. De rillende kat had die uitdrukking in zijn ogen: de oneindigheid van een leegte. Even meende ik een verheugde glimp te zien toen ik de deur geheel opende. Gespitste oren. Trippelende pootjes. Gauw liep hij binnen. Het arme schaap. Wist hij veel.

In geen tijd transformeerde hij tot de curieuze kwast die komt en gaat, als was mijn woning een commune waarin hij struint. Het blijft een extra ziel in huis, één die als een kastanjeblad na die onwezenlijke lente mijn woning inwaaide, me dat tikkeltje verstrooiing bood. Hij was misschien niet de waardigste vervanger, maar gebrek en gemis doen vreemde dingen met een mens. Niet eerder had ik me zo nietig gevoeld, zo verlaten.

Mijn moeder vond dat ik beter een vrouw in huis nam, maar kat of niet, een naamloze in huis, dat paste niet. Verwoed bedacht ze geschikte namen voor die clochard.